

Akoš Anton Dončec

Pisni viri o Blažu Berkeju

Written Sources about Blaž Berke

Izvleček: Članek obravnava predstavitev pisnih virov o slovenskem evangeličanskem duhovniku Blažu Berkeju in njegovi rokopisni prekmurski pesmarici v madžarščini in slovenščini od 18. do 21. stoletja. Ti viri deloma omogočijo vpogled v Berkejevo življenje, čeprav nam ne dajo dovolj informacij, le nekaj osnovnih, vendar nepopolnih življenjskih podatkov. Drugi viri oziroma strokovna literatura se osredotočajo na pastoralno, pridigarsko in književno delo Blaža Berkeja, ki ga je opravil v današnjem Prekmurju in na Madžarskem. Po teh analizah lahko vidimo njegov pomen v verskem življenju protestantskih ogrskih Slovencev in tudi pomen njegove pesmarice v prekmurski književnosti.

Ključne besede: Prekmurje, prekmurščina, luteranizem, pesmarica, Blaž Berke, protestantizem

Abstract: *The article deals with presenting written sources about the Slovenian evangelical priest Blaž Berke and his handwritten hymnal in Prekmurian language in Hungarian and Slovenian (from the 18th to the 21st century). These sources provide some insight into Berke's life, although they do not give us enough information, only some basic but incomplete life data. Other sources or professional literature focus on the pastoral, preaching, and literary work of Blaž Berke, which he carried out in today's Prekmurje and Hungary. In these analyses, we can see his importance in the religious life of Protestant Hungarian Slovenes and the significance of his songbook in the literature of Prekmurje.*

Keywords: *Prekmurje, Prekmurian language, lutheranism, hymnal, Blaž Berke, protestantism*

Uvod

Blaž Berke je bil slovenski evangeličanski duhovnik na Ogrskem v drugi polovici 18. in prvi polovici 19. stoletja. Berke je avtor pomembne prekmurske rokopisne pesmarice *Szlovenszke dűhovne peszmi*, ki je nastala med letoma 1768 in 1769. O Blažu Berkeju je sorazmerno malo podatkov. Znani so nekateri osnovni življenjski podatki ter podatki o njegovem duhovniškem in pisateljskem delovanju. Poleg omenjene rokopisne pesmarice je v tisku objavil še eno latinsko delo.

Madžarski viri omenjajo bistvene informacije o poreklu in delu Blaža Berkeja, medtem ko se slovenski ukvarjajo zlasti z njegovo duhovniško dejavnostjo in rokopisno pesmarico, ki jo hranijo v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani (NUK).

V razpravi se ukvarjam z viri, ki vsebujejo podatke o življenju in delu Blaža Berkeja.

1 Zgodovinsko ozadje

Pokrajina med Muro in Rabo, kjer živijo Slovenci, govorci prekmurščine, je od srednjega veka (Novak 1935, 20) do leta 1919 spadala h kraljevini Ogrski (Sedar 2020, 225). V preteklosti ta kraj ni imel enotnega poimenovanja. Srednji in severni del (Ravensko in Goričko), ki je cerkveno-upravno pripadal škofiji Győr, je v virih poimenovan s krajevnim imenom *Tótság*, predvsem po 16. stoletju (*Viri za zgodovino Prekmurja* 2008, 129). Nekoč so Madžari imenovali slovanske narode (pa tudi Slovence) *tótok* (Kozar 1996, 162–163). *Tótság* je bil pravzaprav dekanija győrske škofije, ki je združila slovenske župnije v Železni županiji z latinskim poimenovanjem *Districtus Tóthságiensis* (Smej 1997, 39). To poimenovanje je Mikloš Küzmič prevedel v slovenščino (prekmurščino) kot *Slovenska okroglina* (Slovenska/Slovensko = *Tótság*, okroglina = *districtus/distrikt*)¹ in ga objavil na naslovnici svojega lekcionarja *Szvéti evangyeliomi* (1780): *Po Postüvanom Gofzpoudi Küzmics Miklósi, Szvétoga Benedeka Fare Dühovniki, ino Okroglíne Szlovenfszke Vice-Öfpöröffa obrnyeni* (1780).²

Leta 1777 je cesarica Marija Terezija ustanovila novo škofijo v Sombotelu (Szombathely), ki je obsegala celotno Železno županijo (ki je bila tako izločena iz Győrske škofije) in okrožje Zalaegerszega v Zalski županiji, ki je prej pripadalo Veszprémski in Zagrebški škofiji (*Viri za zgodovino Prekmurja* 2008, 285). S tem so bile vse slovenske župnije med Muro

1 Če pogledamo latinsko-kajkavski slovar *Lexicon Latinum* (1732), ki so ga morda poznali tudi ogrski Slovenci, za latinski izraz *Districtus* daje naslednji prevod v kajkavščini: *okolni kraj* (Jambrešić 1742, 225).

2 V zbirki *Viri za zgodovino Prekmurja* (2008, 130) pripisujejo Francu Temlinu, avtorju prve prekmurske tiskane knjige (iz leta 1715), ustvarjanje poimenovanja *Slovenska okroglina*. Vendar Temlinov *Mali katechismus* ne vsebuje poimenovanja *Slovenska okroglina*.

in Rabo združene pod eno cerkveno upravno oblastjo. Pozneje, zlasti v 19. stoletju, se pokrajina imenuje *Vendvidék*, ker so Madžari pod nemškim vplivom prevzeli nemško poimenovanje Slovencev *wendisch* kot *vend* (Kozar 1996, 169), čeprav je bilo poimenovanje *Tótság* v rabi tudi v 19. stoletju (Lülik 1833, 171). Za poimenovanje *Vendvidék* je bil tvorjen izraz *Slovenska krajina* v prekmurščini, ki se najprej pojavi v učbeniku puconskega učitelja Štefana Lülika (1833), ki je ostal v rokopisu (Lülik 1833, 172). Krajevno ime *Slovenska krajina* je bilo najbolj rabljeno v začetku 20. stoletja, zlasti v času Jožefa Klekla st., ki se je boril za avtonomijo (Novak 1935, 96) in priključitev Prekmurja k matici (Sedar 2020, 235). Klekl je vztrajal pri nazivu *Slovenska krajina* tudi po priključitvi, ker se je veliko prekmurskim Slovincem zdel izraz *Prekmurje*, ki je prišel v uradno rabo po priključitvi, slabšalen (Göncz 2000, 7).

Poimenovanje *Prekmurje*, ki je v rabi do danes, je dobesedni prevod latinskega naziva *Transmurania*. V zagrebški škofiji so tako imenovali okrožje, kjer so bile Zagrebu pripadajoče slovenske župnije (Novak 1935, 88). Morda je tvorec tega naziva publicist, jezikoslovec in politik Božidar Raič, saj ga je uporabil v svoji razpravi o ogrskih Slovencih iz leta 1869 (57–84).

Vse to je bilo nujno razjasniti, da primerno umestimo Blaža Berkeja in njegovo delo v tistem obdobju, v katerem je živel. Glede na prej predstavljeno zgodovinsko ozadje bomo govorili o Blažu Berkeju, ki je bil rojen v Slovenski okroglini (*Tótság*) na območju današnjega Prekmurja.

2 Madžarski viri

Blaž Berke se v madžarskih virih (ki so napisani deloma v latinščini) pojavi kot *Blasius Berke* ali *Berke Balázs*. *Balaž* je starejša različica osebnega imena Blaž ne samo v prekmurskem jeziku (Pustaj 1893, 552), ampak tudi v prleškem govoru (Rajh 2005, 99). Nekateri v knjižni slovenščini napisani viri tudi v stari različici uporabijo Berkejevo ime, torej ga pišejo v obliki *Balaž*, in ne *Blaž* (Kerčmar 1995, 303–305).

Zapisnik o dijakih wittemberške univerze, ki so bili z Ogrske, *Memoriae Vngarorum qui in alma condam Vniversitate Vitebergensi a tribus proxime concludendis seculis studia in ludis patriis coepta confirmarunt*

(1817), vsebuje nekaj osnovnih podatkov o Blažu Berkeju. V tem dokumentu je Berke omenjen 30. oktobra 1777.

30. okt. Blaž Berke iz Kančevcev Železne županije. Pozneje v septembru 1782 se je vrnil v svojo domovino in je postal pridigar ogrsko-vandalske eklezije Hodoš v Prekodonavju.³

Torej je Blaž Berke izviral iz Kančevcev, naselja v severnem delu Prekmurja (na Goričkem) (Sever 1990, 160–161). Kančevska cerkev je prvič omenjena leta 1208 (Kiss 2000, 389). V času reformacije so tudi Kančevci sprejeli luteransko vero, čeprav je madžarska veleposestnica leta 1672 vzela cerkev protestantom (Šebjanič 1979, 18). Še v 19. stoletju so v Kančevcih živeli evangeličani v velikem številu (Fényes 1851, 172).

Berkejeva družina je plemiškega rodu. V zvezi s tem je treba omeniti delo madžarskega zgodovinarja Gyule Balogha o plemiških družinah Železne županije. V tej knjigi piše, da so Gregor Železen (Gergely Szelezen), njegov brat Štefan in njun sorodnik Ambrož Berke (Ambrus Berke) dobili plemiški naziv od Matije Habsburškega (Balogh 1901, 172). Dodana sta kratek opis o grbu Berkejevih in omemba dokumenta, ki priča o plemiškem položaju in so ga leta 1762 pokazali Jurij Berke (György Berke), Matjaž Berke (Mátyás Berke) in Janoš Berke (János Berke) v Lončarovcih (Balogh 1901, 172).

Ta podatek ima posebno pomembno vlogo, če prelistamo dokument o vizitaciji v hodoški župniji iz 20. julija 1798, ki ga hranijo v Evangeličanskem deželnem arhivu v Budimpešti (*Evangélikus Országos Levéltár*) (Visitatio Ecclesia Hodosiensis habita 1798 20. July hora 10. Ante mer. in Templo). Po vizitaciji je Blaž Berke, star 44 let, rojen v Lončarovcih (Gerentserótz),^{4 5}

3 »30. Oct. Blasius Berke, Kancsoczino Castriferei. Posteaquam in Sept. 1782 in Patriam rediisset, Ecclesiae Hungaro-Vandalicae trans Istrum in Hodos existentis, Evangelii Praeco factus est.« (Bartholomaeides 1817, 277)

4 Vas leži komaj 2 kilometra od Kančevcev.

5 V zgodovinskih dokumentih zasledimo podobna protislovja. V kaptolskem arhivu v Zagrebu so podatki katoliškega duhovnika Štefana Haužerja, ki je služil v Medžimurju v 19. stoletju, po rodu pa je bil iz Slovenske krajine (z Goričkega). V šematizmu zagrebške škofije iz 1860 piše, da je *Haužer Steph.* rojen na Pertoči 21. decembra 1797 (Schematismus 1860, 239). Šematizem ta podatek napačno oziroma nenatančno navaja. Po matični knjigi župnije Pertoče se je namreč Haužer rodil 20. 12. 1796 v Gerlincih (Krstna knjiga 1753–1797, 172).

prišel iz Jene ter govori vandalsko⁶ (prekmursko) in madžarsko. Na Hodošu imajo bogoslužje v obeh jezikih, ki jih ima Berke v različnih terminih, odvisno od zime ali poletja (Visitatio 1798, 28–29).⁷

Če je Blaž Berke res rojen v Lončarovcih (in ne v Kančevcih), potem je verjetno, da so Berkeji iz te vasi, ki so po Baloghu (1901, 172) leta 1762 dokazovali svoj plemiški položaj, sorodniki Blaža Berkeja (ali vsaj eden od njih). Tudi hodoška vizitacija v krajšavi omeni Berkeja kot *Nob.* (latinsko *nobilis* = plemič) (Visitatio 1798, 28). Brez drugih konkretnih podatkov še ni mogoče predstaviti točnega sorodstva.

Szlovenszke diuhovne peszmi niso edino delo Blaža Berkeja. Leta 1777 je v latinščini napisal pesem v čast duhovnika in rektorja šopronskega liceja na Ogrskem Adama Farkaša z naslovom *Ode Saphica honori ac venerationi Adami Farkas solemnna suis nominis celebrantis*. Farkaš je bil po rodu Slovenec iz Suhega Vrha (pri Tešanovcih), odličen vzgojitelj študentov in priznan metodik. Poleg tega je ustanovil štipendijski sklad, ki ga je namenil zlasti dijakom iz Slovenske okrogline in ureditvi tamkajšnjih cerkva ter šol (Kerčmar 1995, 146).

Berkejevo latinsko pesem omenjajo pomembne madžarske bibliografije, npr. katalog današnjega OSZK (Országos Széchenyi Könyvtár)⁸ iz 1803 (62) in bibliografija Géze Petrika iz 1888 (249).

Madžarski evangeličanski pastor in zgodovinar György Hrabowszky je podrobnejše podatke o Berkeju objavil v svojem delu *A dunántúli evangy. aug. conf. superintendentia predikátorai* iz 1803:

6 Poimenovanje *Vandal* je bilo znanstveni naziv Slovencev na Ogrskem do 19. stoletja (Novak 1958, 8–11). Prvič se pojavi v obdobju reformacije v naslovu obrednika *Agenda Vandalica*, ki je bil natisnjen leta 1587 za protestante v Slovenski okroglini (Novak 1976, 40).

7 »III. Minister Ecclesiae Rev. Nob. ac Clar. D. Blasius Berke ex Gerentserótz C.C. annor 44. Venit in Jane C edam 1792. 2. Vet. Diebus Dominicis lingua duplici servat cultum divinum, cum concione iusto tardius, idq̃ ordinatum aestate a 79. Cultum Vandalicum, Hung. a 9 11: hieme vo ab 8-10. Vandala 10-12. Hungaricum. Concionat in Ecclesia populariter: post meridiem intermisit buccum explicaonem Epta, et Catechisaones, elequo ad monitus est.« (Visitatio 1798, 28–29)

8 Državna knjižnica Istvána Széchenyija.

T. T. N. N. Blaž Berke, gospod pridigar, rojen v Kančevcih v Železni županiji leta 1754. Študiral je v *Šopronu* do 1779, v Wittenbergu tri leta, od koder vrnivši je bil posvečen 24. septembra 1783 za prvega pridigarja v Puconcih po prečastitem gospodu superintendentu G. Perlakiju. Na koncu 1787 je bil premeščen namesto častitega Nyirőja v Patrő; 2. oktobra 1792 je bil poklican na Hodoš namesto častitega Smoditša, kjer je v letošnji pomladi nehal nositi svoj pridigarski poklic. V tisku se dajo brati tele njegove pesmi: Ode Saphica, pro Onomastico Adami Farkas & c. Sopronii 1777. una philtera Fol.⁹

Madžarski literarni zgodovinar, leksikograf in knjižničar József Szinnyei je po Bartholomaeidesu in katalogu Széchenyijeve knjižnice objavil kratek članek o Berkeju:

Blaž Berke, augsburško-evangeličanski pridigar po rodu iz Železne županije; 30. oktobra 1779 se je vpisal na Univerzo v Wittenbergu, od koder se je v septembru 1782 vrnil v svojo domovino, kjer je na Hodošu bil duhovnik med Vendi (Slovenci). Njegovo delo: Ode Saphica honori ac venerationi Adami Farkas solemnia suis nominis celebrantis. Sopronii, 1777.¹⁰

Szinnyei v svojem leksikonu *Magyar írók élete és munkái*¹¹ omenja še druge slovenske avtorje iz današnjega Prekmurja, npr. Števana Küzmiča (Szinnyei 1900, 567), Jožefa Košiča (Szinnyei 1900, 1087) in Jožefa Pustaja (Szinnyei 1906, 275). Poleg teh pa še osebnosti, ki so bile slovenskega rodu, vendar niso pisale v prekmurščini, npr. škofa Blaža Jaklina (Szinnyei 1897, 300). Poseben članek nameni Juriju Dalmatinu, saj piše, da je bil »po rodu iz Slavonije« (Szinnyei 1893, 577). Ni jasno, v katerem viru je Szinnyei našel

9 »T. T. N. N. Berke Balás Predikátor Úr, füzletett Kántsótzon Vas Vármegyében 1754. tanúlt Sopronyban 1779-ig Wittenbergában három éltendeig, a' honét meg jöven 1783. 24. Sept. Putzintzra fzenteltetett első Predikátornak Fő T. Perlak G. Superint. Úr által; 1787. végén Patrőba adatott T. Nyirő' helyébe; 1792. 2. Oct. Hodosra rendeltetett T. Smodits' helyébe, a' hol éppen ez idén tavaszal fzünt meg predikátori hivataljának viselésétől. Nyomtatásban olvastatnak ilyen versei: Ode Saphica, pro Onomastico Adami Farkas & c. Sopronii 1777. una philtera Fol.« (Hrabovszky 1803, 94–95)

10 »Berke Balázs, ág. ev. prédikátor vasmegyei származású; 1779. okt. 30. iratkozott be a wittenbergai egyetemen és 1782. szept. tért onnan vissza hazájába, hol Hodoson a vendek közt lett lelkész. Munkája: Ode Saphica honori ac venerationi Adami Farkas solemnia suis nominis celebrantis. Sopronii, 1777.« (Szinnyei 1891, 58)

11 Prevod v slovenščino: *Življenje in delo madžarskih pisateljev*.

podatek o Dalmatinovem morebitnem slavonskem poreklu. Verjetno so ga zmedli starejši viri, ki za notranjeavstrijske Slované uporabljajo poimenovanje *Slaven*¹² (Dular 2022, 131–141; Golec 2022, 161–162).

V 20. stoletju je evangeličanski duhovnik in zgodovinar Sándor Mesterházy napisal kratko monografijo o evangeličanski cerkveni občini v Nemespátróju (1903). Pred Blažem Berkejem so v Nemespátróju služili še drugi slovenski evangeličanski duhovniki. Berke je bil naslednik duhovnika Zsigmonda Nyirőja, ki se je leta 1787 preselil v Zalaistvánd (Mesterházy 1903, 26). Berkejevo življenje in delo v Nemespátróju osvetljujejo naslednje vrstice:

Verniki povabijo sem za njegovega¹³ naslednika Blaža Berkeja, ki od 1. januarja 1788 že vodi matične knjige. Spet so lahko nadaljevali voditelji in verniki gradnjo te majhne Gospodove cerkve. In sicer so nadaljevali. Med drugimi je 1789 eklezija odkupila štiri srebrne svečnike od častnega gospoda Blaža Berkeja za dva akova vina.¹⁴

Mesterházy še doda, da je bila vizitacija v občini 22. oktobra 1789 po superintendentu Sámuelu Hrabovszkyju, a žal ni podrobnih podatkov o tem obisku (Mesterházy 1903, 27). Nato se Berkejevo življenje zaradi družinske tragedije spremeni:

Domačija Gospodovega služabnika se zavije v žalost, ker 27. novembra 1791 med porodom umre duhovnikova žena Rozina Gyenese. V naslednjem letu pa se žalosten mož poslovil od svojih vernikov, da sprejme duhovniški urad na Hodošu Železne županije.¹⁵

12 V zgodovinskem podatku iz leta 1349 je omenjen toponim *Slavonia*, ki je lahko služil tudi kot označevalec za slovenski etnični prostor (Kočevár 2022b, 309–310).

13 Nyirőjevega.

14 »Utódjául a hívek ide meghívjak Berke Balázst, ki 1788 január 1-én már vezeti az anyakönyveket. Ismét folytathatták tehát a vezetők és hívek az Ur ezen kisdé egyházának építését. Folytatták is. Így többek között 1789-ben 'az oltáron lévő négy megezüstözött gyertyatartókat az ecclesia Tiszt. Berke Balázs Uramtól két akó borban megvette.'« (Mesterházy 1903, 27)

15 »Az Ur szolgájának háza gyászba borul, mert a lelkészné Gyenese Rozina 1791-ben nov. 27-én gyermekszülésben meghal. És a bánatos férj a következő évben elbucszik hiveitől hogy a vasmegyei Hodoson vállaljon lelkésszé hivatalt.« (Mesterházy 1903, 27)

V nadaljevanju Mesterházy več ne omenja Berkeja niti tega, kako je končal svoje življenje, potem ko se je (verjetno po 1802) vrnil v Nemespátró.

3 Slovenski viri

Od slovenskih virov najprej izpostavljam vire v prekmurskih tiskih. To so bili prvi slovenski viri, ki so se ukvarjali z Blažem Berkejem.

Najprej se Berkejevo ime pojavi v verskem mesečniku *Düsevni liszt* iz 1924 v zvezi s 140. obletnico puconske cerkvene občine (DL 20. 12. 1924, 14). Avtor tega članka ni znan (oziroma ni zabeležen). Morda je bil Adam Luthar, ki je bil v tem času duhovnik v Puconcih (Kerčmar 1995, 154), hkrati tudi odgovorni urednik Düsevnega liszta (Kuzmič 1999, 18):

140 lêtница. Püconszka fara sze je na Adventszko II. nedelo z-lêpim ôszvetkom szpomínala z-toga, ka szo nyéno prvo cérkev Klement Dániel Körtvélyeski sinyôr z-pomocsjôv Bakos Mihály kri'zevskoga – i Berke Balás domácsega dühovnika 1784. dec. 8. goriposzvétli.

Düsevni liszt vsebuje niz člankov, ki jih je napisal Janoš Flisar pod naslovom *Prêkmurja szvetszki evang. znameniti môzje* in leta 1926 objavil v samostojni knjigi (Kuzmič 1999, 67). V tem nizu se Flisar podrobno ukvarja z družino Berke (*Berketova família*) (DL 20. 5. 1926, 67; DL 20. 6. 1926, 80), vendar nikjer ne omenja Blaža Berkeja.

Ob priložnosti 150. obletnice puconske gmajne¹⁶ so že leta 1932 postavili steber (DL 20. 11. 1932, 117), ki še danes stoji v Puconcih blizu današnje pošte. Besedilo na stebru je v prekmurščini, ampak že v gajici. Tudi tukaj je omenjeno ime Blaža Berkeja:¹⁷

16 Gmajna = evangeličanska cerkvena skupnost (Novak 2006, 109).

17 Besedilo na stebru je navedeno tudi v *Düševnem listu* in *Evangeličanskem kalendariju* (DL 20. 11. 1932, 117; DL 20. 8. 1938, 101; EK 1935, 89), vendar navedka nista natančna. Zato sem besedilo prepisal neposredno s spomenika.

»Zmisli si na zdávnja vrêmena, brodte lêta preminôči porodov,
opitaj tvojga oço, naj ti pripovê, tvoje starce, oni ti vsa nazvêstijo,«
V. Moz. 32.7.

Pred 200 lêtmi so na porob prôtireformácie spadnole cvetêce
evang. gmâne krajîne naše. Po dúgi 50 lêtaj je Dùh Gospodnov
na žitek pôzvao Püconsko správišče cêrkveno i od 1783.okt.12.
do 1784.dec.8. je na etom prestori vu gümni Kûhar Ferenc Jákoba
držao evang. božo slûžbo Berke Baláž prvi püconski dûhovnik
prerodníkom, verníkom vezdášnje Püconske, Bodonske, Sobočke,
Morávske, Lendavske, i Radgonske, fare. »Eben-Haezer,« t.j. doeti-
mao nam je pomágao Gospôd I.Šam.7.12.

Ob priložnosti je Janoš Flisar napisal zdravico z naslovom *Spominanje z-1783 oktobra 12-ga*, kjer je v tretji kitici omenjen tudi Blaž Berke. Pesem je na proslavi recitiral Zoltan Kerčmar, ki je bil takrat misijonski pridigar v Apačah (DL 20. 11. 1932, 119):

Ščíščena vera je têlo dobila,
Kô sta eti v-prvoj Božoj slûžbi
Na Kûhar Ferenc Jákoba funduši
Bakoš Mihály, Berke Baláž glásila.

Flisar je napisal še pesem *Na stôpétdesétlêtnico*, ki jo je recitirala dijakinja 6. gimnazijskega razreda Vilma Vlaj (DL 20. 11. 1932, 122). V peti kitici najdemo naslednje vrstice:

Jer držána v etom mesti,
Vu Kûhar Ferenca gjümni,
Kak se tô i dnesdén právi
Na Jákovovom funduši,
Prva boža svéta slûžba
Po Bakoš Mihálj križevskom
i Berke Baláž püconskom
Dûhovniki spelávana.

Düševni list je 20. decembra 1933 objavil še en kratek spis o 150. obletnici križevske gmajne, v katerem pišejo tudi o Blažu Berkeju in njegovi

duhovniški službi, ki jo je opravljal v Križevcih na Goričkem (DL 20. 12. 1933, 9):

150 lètnica Križevske fare. Križevska fara je tüdi okt. 22-ga hválo dávala Gospôdi za svoj 150 lètni obsto. 1783. okt.19-ga je bila obdržüna v Križevci vu hiži Gergár Mikloša ta prva Boža slůžba. Prvo sv. predgo je meo Bakoš Mihálj dühovnik, ki je z Šurde bio pozváni ese, drůgo predgo je pa obdržao Berke Baláz puconski dühovnik. Skôz cêle zime je križevsko faro tüdi Berke Baláz pastorizálivao, ár se je Bakoš dühovnik li 1784. apr. 11 ga priselo v Križevce. Boža slůžba se je vu imenüvanøj hiži do 1784 nov. 14-ga obdržávala. Med têm so začnoli zidati cêrkev i dokeč je tá nê zgotovljena bila vu k njénoj zhodnoj stêni goripostávlenom lesenom šatori je bila držána Boža slůžba do 1785. okt. 30 ga, na šterom dnévi je že zgotovljena cêrkev posvetšena Bôgi na diko po Bakoš Mihálj dománjem-, Berke Baláz puconskom- i Laki Števan hodoškom dühovniki. – Križevska fara je tak 1783-ga leta začnola pôt svojega historičnoga osnávlanja.

V *Evangelíčanskem kalendariju* iz 1935 je bil objavljen članek z naslovom *Krátka hištorija puconske 150-letne fare* (EK 1935, 77–82). Avtor ni naveden, morda je to bil Adam Luthar, glavni urednik (Kuzmič 1999, 42). V tem članku lahko zasledimo omembo Blaža Berkeja (EK 1935, 78):

Vu düši vernikov je tak globoki bio žej za božov rečjôv, ka so niti tečas nej ščeli brez bože slůžbe biti, dokeč se cêrkev z-gotovi, nego so gori prosili ednoga vrêloga vernika, Kühar Ferenc Jákoba, naj njim prêkdá svojo gümlö na držànje bože slůžbe. Eti je bila držána 1783-ga okt. 12-ga, na rojstni dên Püconske gmâne po dugi 50 letaj ta prva evangelíčanska predga, štero je meo Bakoš Mihálj križevske gmâne prvi dühovnik i eti je gláso skôz 14 mēsecov rêč Božo Püconske fare prvi dühovnik Berke Baláz.

V članku avtor še enkrat omeni Berkeja: »Fare prvi duhovnik je bio Berke Baláž, ki je eti 4 lêta slúžo, i od etec je v Nemespátró (Šomogyska župnija)¹⁸ odišao.« (EK 1935, 79)

V *Evangelíčanskem kalendariju* iz 1936, v članku (EK 1936, 54–62) *Križevske (Prêkmurje) evang. verske občine hištória od 1783 do 1934* (tudi tu ni naveden avtor), je omenjena Berkejeva dejavnost v Križevcih (EK 1936, 56–57):

To drúgo Božo slúžbo so pa držali Berke Baláž, tüdi tistoga hipa osnovlene püconske gmâne duhovnik i prêk čeres zíme so Berke Baláž obslúžávali vu obeme gmânama v-Križevci i v-Püconci bože slúžbe ár so Bakoš ešče po zími v Šurdi ostali za slabe pôti volo so se samo 1784 aprilá 11-ga zoselili v-Križevce. Boža slúžba je vu Gergárovom gümni do 1784 nov. 14. držána. Vu tom vrêmeni Je začnjen na vezdášnjem brêgi stojêče cêrkvi zídanie, štera dokeč je nê zgotovljena, tečas je k-zhodnoj njénoj stêni v gori postávenom šatori držána Boža slúžba do 1785-ga okt. 30-ga, na šteri dên je na Božo díko pozdignjena cêrkev posvetšena i prêkdána svojemi nebeskomi pozvánji po Bakoš Mihálji mêstnom, Berke Baláži püconskom i Laky Števani hdoškom duhovniki. Pri toj prilíki so domànji duhovnik na podlági Mat. 22, 21: »Dajte záto, štera so casarova, casari, ino štera so Boža, Bôgi« predgali, naprê so pústili z-27. Žoltára 4 veršuš: »Edno sem proso od Gospodna i zdá tüdi tô prosim, da bi mogao vu Gospodna Hiži ostánoti vse dní žítka mojega i glédati násladno čést Božo i hoditi vu cêrkev njegovo.« Visiko poštvvani Berke Baláž duhovnik so vu vogrskom jeziki držali predgo, rávno na podlagi tê isti sv. rêči.

Avtor tega članka ne navede nobenih virov za te podatke. Ni izključeno, da se je naslanjal na ljudsko izročilo, ki je ohranilo nekatere zgodbe in spomine. V Gornjih Petrovcih je na primer Andraž Mikola zbral veliko podatkov iz zgodovine tamkajšnje gmajne (Kerčmar 1995, 222).

18 Nemespátró, kjer je umrl Blaž Berke, je najprej pripadal županiji Somogy (Šomodska), potem so ga 16. 3. 1950 priključili k Zalski županiji (Káli 2009, 74–76).

V tematičnem seznamu Ivana Škafarja *Bibliografija prekmurskih tiskov od 1715 do 1919* so v posebnem delu navedeni še nekateri ohranjeni prekmurski rokopisi, med njimi tudi Berkejeva pesmarica, hranjena v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani (Škafar 1978, 99–100):

Inv. št. 5/61. – Szlovenszke Dühovne peszmi piszane po Berke Balázsi vu Nemes Csobi. – Prvi del pesmarice ima 339 strani in je napisana leta 1768 in 1769; drugi del ima 54 strani in vsebuje večinoma mrtvečne pesmi, ki jih je pozneje vpisala druga roka, nekaj tudi Berke leta 1784. Velikost: 16 + 19 cm. Berkejev del vsebuje cerkvene pesmi. Pesmarica je evangeličanska. Imela je 185 pesmi.

V knjižni slovenščini je ena od najpomembnejših literatur, v kateri je omenjen Blaž Berke, monografija bivšega evangeličanskega duhovnika Vilija Kerčmarja *Evangeličanska cerkev na Slovenskem* (1995). V tem delu Kerčmar večinoma predstavi reformacijo in protestantsko vero med Muro in Rabo (Kerčmar 1995, 328–330), čeprav se ukvarja tudi s kranjskim protestantizmom (Trubarjevim, Dalmatinovim, Bohoričevim in Kreljevim delom) (Kerčmar 1995, 327).

V posebnem poglavju se ukvarja s prekmurskimi protestantskimi književniki: *Literarna dejavnost evangeličanov v Prekmurju* (Kerčmar 1995, 142–158). Podrobno so predstavljeni avtorji kot Mihael Bakoš, Štefan Baler, Mihael Barla, Franc Berke, Ivan Berke, Juri in Rudolf Cipot, Adam Farkaš, Janoš Flisar, Matjaž Godina, Janoš Kardoš, Mihael Kerčmar, Tomaž Križan, Števan Küzmič, Adam Luthar, Avgust Peter Lutarič, Mihael Sever Vanečaj, Štefan Sijarto, Štefan Smodiš, Franc Temlin, Ivan Terboč in Aleksander Terplan. Berkejevo ime v tem poglavju ni omenjeno, čeprav je njegova pesmarica izjemno veliko delo za prekmursko rokopisno književnost.¹⁹

V poglavju *Popis evangeličanskih cerkva v Sloveniji* (Kerčmar 1995, 194–320) v podpoglavju *Puconci* (Kerčmar 1995, 303–315) zasledimo omembo o Berkejevi dejavnosti v tej gmajni (303–305):

19 To je presenetljivo, saj tudi Kerčmar (1995, 144) omenja npr. o Štefanu Balerju: »Razen nekaj pridig literarno ni ustvarjal.«

Prvi duhovnik v Puconcih je bil Balaž Berke (1784–1788). V času njegovega delovanja so začeli graditi cerkev, katere temeljni kamen je bil položen 1. aprila 1784. Želja po čimprejšnji izgradnji je bila velika, zato so verniki hiteli z delom in cerkev je bila že na II. Adventno nedeljo istega leta blagoslovljena. Obred blagoslovitve je 8. decembra opravil tedanji senior Dániel Klement iz Körtvélyesa [...] Kot je težak vsak začetek novoustanovljene cerkvene občine, tako je bilo tudi delo Balaža Berkeje precej težko. Nanašalo se je predvsem na gradnjo cerkve in je zahtevalo veliko požrtvovalnosti. Po štiriletnem službovanju je Berke zapustil puconsko cerkveno občino in odšel v Nemespatro.

V monografiji *Martjanska pesmarica* (1997) se tudi Vilko Novak ukvarja z Blažem Berkejem (1997, 56). Berkejeva pesmarica vsebuje mnogo pesmi, ki so prepisane iz *Prve Martjanske pesmarice* (prvega prekmurskega rokopisa), kar je zelo pomembno, saj je bilo tako mogoče rekonstruirati nekaj pesmi, ki so bile nepopolne npr. zaradi poškodovanih listov.

Ne smemo pa pozabiti vzporedne, evangeličanske smeri, v kateri so se prav tako, čeprav – kot vsaj kažejo ohranjeni primerki – v mnogo manjšem številu, prepisovale in nadaljevale pesmarice, izvirajoče najverjetneje iz MP I.²⁰ Med tistimi v razvidu je najobsežnejša ter vsaj med najstarejšimi, celo z ohranjenim naslovom (kar je redko), *Dűhovne peszmi pizsane po Berke Balázsi vu Nemes Csobi* (tj. artikularni kraj Nemes Csó na zahodnem Madžarskem). »Prvi del pesmarice ima 339 strani in je napisana 1768 in 1769 [...] Imela je 185 pesmi.« (Škafar 1978, 99–100) Papir je mnogo slabši in tudi berljivost slabša kot pri vseh starejših in istodobnih pesmaricah, pomembne pa so iste pesmi, kot jih ima MP I. Za njo bi mogli postaviti le še MP II.

V zadnjih opombah monografije našteje Novak vse pesmi *Prve Martjanske pesmarice*, zapiše tudi, v katerih drugih pesmaricah se pojavijo iste pesmi (Novak 1997, 375–390). Večina Berkejevih pesmi izvira iz *Prve Martjanske pesmarice*.

20 MP I = Prva Martjanska pesmarica; MP II = Druga Martjanska pesmarica. Dva rokopisa v Martjancih sta nastala v različnih stoletjih: prvi v 16./17., drugi v 17./18. (Škafar 1978, 102–103; Novak 1997, 20).

Podatki vseh prej navedenih literatur in virov (Hodoška vizitacija, Hrabowszky, Szinnyei, Mesterházy, Mályusz, Škafar, Novak, Kerčmar, Šebjanič) so povzeti v spletnem članku o Blažu Berkeju *Novega Slovenskega biografskega leksikona* (Just 2013). Članek je leta 2017 sestavil publicist, urednik in literarni zgodovinar Franci Just, ki je eden najpomembnejših poznavalcev in raziskovalcev literarne dejavnosti v pomurski in porabski regiji.

V prvem odstavku je predstavljena Berkejeva življenjska pot v časovnem zaporedju (od šolanja v Čobi do spora na Hodošu). V drugem odstavku se podrobneje ukvarja z Berkejevo latinsko pesmijo, ki je bila namenjena Adamu Farkašu. »V kontekstu tujejezičnih (latinskih in madžarskih) pesmi, ki so jih prekmurski avtorji pisali v 18. in na začetku 19. stoletja, gre Berkejevi latinski verzifikaciji časovno prvenstvo v sklopu slavnih pesmi, ki so jih avtorji (npr. Simon Čergič, Mikloš Küzmič, Mihael Barla, Jožef Košič) posvečali mecenom, dobrotnikom, predpostavljenim in prijateljem.« (Just 2013)

V tretjem (zadnjem) odstavku objavi podrobnosti o vsebini in sestavi Berkejeve rokopisne pesmarice. Ker je nekatere pesmi napisal nekdo drug, Just meni, da je s paleografsko analizo mogoče z gotovostjo ugotoviti, kateri so Berkejevi zapisi v pesmarici. Omeni še primerjalna preučevanja Vilka Novaka, ki je vzporejal pesmi v Berkejevi pesmarici s pesmimi *Prve Martjanske pesmarice*, Bakoševega *Nouvega Gráduvála* in Sijartovih *Mrtvecsnih peszmi*. Iz tega lahko razberemo, da je bila Berkejeva pesmarica vezni člen med rokopisno in tiskano tradicijo prekmurske evangeličanske pesmi (Just 2013).

Marko Jesenšek v razpravi *Prekmurske protestantske pesmarice od Mihaela Severa do Janoša Kardoša* na kratko predstavi Berkejevo pesmarico. Razprava je objavljena v znanstveni reviji *Slavia Centralis* (letnik 12, številka 1). Jesenšek – tako kot Just – meni, da je Berke soavtor pesmarice in ni edini zapisovalec, medtem ko sta imela Vilko Novak in Franc Kuzmič Berkeja za edinega zapisovalca (Jesenšek 2019, 245). Postavi se še vprašanje, koliko mrliških pesmi je zapisal Berke. Škafar je namreč ugotovil, da je Berke zapisal nekaj teh pesmi, a Just pripisuje Berkeju večino mrliških pesmi. Ne glede na to Berkejeva pesmarica povezuje prekmurski jezik rokopisnih pesmaric s knjižnim jezikom prekmurskih tiskanih knjig in tako kaže na nepretrganost jezikovnega razvoja med Muro in Rabo (Jesenšek 2019, 246).

Literarna zgodovinarica in jezikoslovka Nina Ditmajer je leta 2021 za *Register rokopisov slovenskega slovstva* (RRSS) sestavila opis o Berkejevi pesmarici (Ditmajer 2022). Opis je sestavljen neposredno po izvirniku, naslanja se tudi na Jesenška in Justa. V opisu najdemo informacije o kraju in času nastanka (Čoba, druga polovica 18. stoletja), vsebini (178 ohranjenih pesmi, medtem ko je doslej veljalo število 185), sestavi (pesmarica je razdeljena na dva dela) ipd. Še posebej so omenjene vsebinsko nepopolne pesmi (ali so nekatere pesmi navedene v celoti ali pa njihova vsebina delno manjka). Jezik pesmarice je prekmurski knjižni jezik, ki izhaja iz pretekle rokopisne literarne tradicije panonskega območja, v naslovih pa se sklicuje na madžarske verzije pesmi (Ditmajer 2022).

V opisu najdemo tudi fizične podatke o rokopisu (o obliki, obsegu, materialu, foliaciji) (Ditmajer 2022).

Sklep

O življenju in delu Blaža Berkeja imamo sorazmerno malo podatkov. Poznamo pa njegov (morebitni) rojstni kraj (Visitatio 1798), študije (Hrabovszky 1803, 94) in družino (Mesterházy 1903, 27) ter nekatere pomembnejše dogodke na njegovi življenjski poti, npr. ustanovitev puconske gmajne (DL 20. 12. 1933, 9).

Kljub pomanjkljivostim imamo več informacij o Berkeju kot o Francu Temlinu, avtorju prve tiskane prekmurske knjige *Mali katechismus* (1715). Vilko Novak domneva (brez kakršnega koli vira), da je bil Temlinov oče rakičanski grajski upravitelj Blaž, ker je bil študij v tujini za kmečkega sina takrat skoraj nemogoč (Jesenšek 2018, 58).²¹ Edino, kar je ostalo od Temlina, je pismo, ki ga je pisal nemškim pietistom in v katerem prosi za pomoč pri izdaji svojega katekizma (*Viri za zgodovino Prekmurja* 2008, 202).

21 Temlin je študiral v Wittenbergu (Kerčmar 1995, 156). Francè Kidrič v članku o Juriju Dalmatinu v *Slovenskem biografskem leksikonu* piše: »Roditelja sta mu sicer bila vsaj 1571 še oba med živimi, a sta živela v tako skromnih razmerah, da nista mogla sina med študijami niti z obleko in knjigami oskrbovati.« (2013)

Kratici

DL *Düševni liszt: Mészecsne verszke novine*
EK *Evangelíčanski kalendari*

Reference

Arhivski vir

Evangelíčanski deželni arhiv Budimpešta,
 Visitatio Ecclesia Hodosiensis habita
 1798 20. July hora 10. Ante mer. in
 Templo.

Časopisni viri

Düševni liszt: Mészecsne verszke novine.

20. 6. 1924. 2/7.

---. 20. 12. 1924. 3/1.

---. 20. 5. 1926. 4/6.

---. 20. 11. 1932. 11/12.

---. 20. 12. 1933. 12/1.

---. 20. 8. 1938. 16/9.

Druge reference

Balogh, Gyula. 1901. *Vasvármegye nemes családjai*. Sombotel: Bertalanffy József könyvnyomdája.

Bartholomaeides, Joannes-Ladislauš. 1817. *Memoriae Vngarorum qui in alma condam Vniuersitate Vitebergensi a tribus proxime concludendis seculis studia in ludis patriis coepta confirmarunt concinnatae studio et opera Ioannis Ladislai Bartholomaeides olim Academiae hujus civis nunc Kövinii V. D. Ministri*. Pešta: Typis Joannis Thomae Trattner.

Catalogus bibliothecae Hungaricae nationalis Széchényianae. 1803. Zv. 1. *Scriptores hungaros et rerum hungaricum typis editos complectentis. Supplement 1.* A.–Z. Bratislava.

Ditmajer, Nina. 2022. Berkejeva pesmarica. V: *Register rokopisov slovenskega slovstva*. Uredil Matija Ogrin. Ljubljana: ZRC SAZU. https://riss.manuscripta.zrc-sazu.si/riss_ms_146 (pridobljeno 23. 6. 2023).

Dular, Anja. 2022. O poimenovanju našega jezika od Primoža Trubarja do Valentina Vodnika. V: Kočevar 2022a, 131–146.

Evangelíčanski kalendari. 1935. Uredil Izidor Hahn. Murska Sobota: Prekmurska tiskarna.

---. 1936. Uredil Izidor Hahn. Murska Sobota: Prekmurska tiskarna.

Fényes, Elek. 1851. *Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és puszta, betűrendben körülményesen leíratik*. I. Kötet. Pešta: Nyomtatott Kozma Vazulnál.

Golec, Boris. 2022. Karniolizacija – stranpot v slovenski etnogenezi?. V: Kočevar 2022a, 147–198.

Göncz, László. 2000. *A muravidéki magyar-ság 1918–1941*. Doktorska disertacija. Lendava. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

Hrabovszky, György. 1803. *A dunántúli evangy. aug. conf. superintendentia' prédikátorai, kiknek rövid le-írásokkal*. Veszprém: Nyomtatott Özveggy Számmer Klára betűivel.

- Jambrešić, Andrija.** 1742. *Lexicon Latinum interpretatione Illyrica, Germanica, et Hungarica locuples, in usum potissimum studiosæ juventutis digestum, ab Andrea Jambressich, Societatis Jesu Sacerdote, Croata Zagoriensi.* Zagreb: Typis Academicis Societis Jesu, per Adalbertum Wilh. Weßeli.
- Jesenšek, Marko.** 2013. *Prekmurski jezik med knjižno normo in narečjem.* Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta.
- . 2019. Prekmurske protestantske pesmarice od Mihaela Severa do Janoša Kardoša. *Slavia Centralis* 12/1: 239–262.
- Just, Franci.** 2013. Berke, Blaž (1754–1821). *Slovenski biografski leksikon.* Ljubljana: ZRC SAZU. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1017950/> (pridobljeno 23. 6. 2023).
- Káli, Csaba.** 2009. *Közigazgatási és területi változások Zalában 1945–1950 között.* Ezer év. Zala megye története. Zalaegerszeg: Zalai Hírlap.
- Kerčmar, Vili.** 1995. *Evangeličanska cerkev na Slovenskem.* Murska Sobota: Pomurski tisk.
- Kidrič, Francè.** 2013. Dalmatin, Jurij. *Slovenski biografski leksikon.* Ljubljana: ZRC SAZU. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi169220/> (pridobljeno 23. 6. 2023).
- Kiss, Gábor.** 2000. A történeti Vas vármegye 11–12. századi templomairól. V: *Hadak útján: A Népvándorlás kor fiatal kutatóinak konferenciája*, 379–391. Szeged: [s. n.].
- Kočevar, Vanja, ur.** 2022a. *Kolektivne identitete skozi prizmo zgodovine dolgega trajanja: Slovenski pogledi.* Ljubljana: ZRC SAZU Zgodovinski inštitut Milka Kosa.
- Kočevar, Vanja.** 2022b. *Romanje slovenske »nacije« v Porenje kot znamenje etnične kolektivne identitete.* V: Kočevar 2022a, 299–356.
- Kozar, Marija.** 1996. *Etnološki slovar Slovencev na Madžarskem.* Monošter: Zveza Slovencev na Madžarskem.
- Krstna knjiga.** 1753–1797. Škofija Murska Sobota. Župnija Pertoča.
- Kuzmič, Franc.** 1999. *Bibliografija prekmurskih tiskov 1920–1998.* Ljubljana: Založba ZRC.
- Lülik, Štefan.** 1833. *Te vélke ABC ali Solszka-Vcsenyá v-zgovárjanyi.* Rokopis. Državni Arhiv Sombotel.
- Novak, Vilko, ur.** 1935. *Slovenska krajina: Zbornik ob petnajstletnici osvobodjenja.* Beltinci.
- . 1958. *Jožef Košič prekmurski pisatelj.* Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- . 1976. *Izbor prekmurskega slovstva.* Ljubljana.
- Petrik, Géza.** 1888. *Magyarország bibliográfiája 1712–1860: Könyvészeti kimutatója a Magyarországon s hazánkra vonatkozólag külföldön megjelent nyomtatványoknak.* Budimpešta: Kiadja Dobrowsky Ágost.
- Pustaj, Jožef.** 1893. *Krscsánszko katholicsánszke cerkvene peszmi sz potrejbniimi molítvami i vnógími vogrszskimi peszmmami.* Budimpešta: Vö dáne od Drústva Szvétoga Stevana.
- Raič, Božidar.** 1869. Prekmurski knjišniki pa knjige. V: *Letopis Matice Slovenske* 1869, 57–84. Ljubljana: Slovenska matica.
- Rajh, Bernard.** 2005. *Severozahodna prleška imena.* Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta.
- Schematismus Cleri Archi-diocesis Zagrabienensis pro anno MDCCCLX.** Zagreb: Velocibus Typis Caroli Albrecht.
- Sedar, Klaudija.** 2020. Vloga cerkve pri priključitvi Prekmurja: Razlike in podobnosti v delovanju evangeličanov in katolikov. V: »Mi vsi živeti ščemo«: *Prekmurje 1919: okoliščine, dogajanje, posledice*, 224–244. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Sever, Bela.** 1990. *Pomurje A–Ž: Priročnik za popotnika in poslovnega človeka.* Murska Sobota: Pomurska založba.

- Smej, Jožef.** 1997. Problemi slovenskega jezika v porabski župniji Kethely leta 1783. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 1: 38–42.
- Szinnyei, József.** 1891. *Magyar írók élete és munkái I. kötet*. Budimpešta: Kiadja Hornyánszky Viktor könyvkiadóhivatala.
- . 1893. *Magyar írók élete és munkái II. kötet*. Budimpešta: Kiadja Hornyánszky Viktor könyvkiadóhivatala.
- . 1897. *Magyar írók élete és munkái V. kötet*. Budimpešta: Kiadja Hornyánszky Viktor könyvkiadóhivatala.
- . 1900. *Magyar írók élete és munkái VII. kötet*. Budimpešta: Kiadja Hornyánszky Viktor könyvkiadóhivatala.
- . 1906. *Magyar írók élete és munkái XI. kötet*. Budimpešta: Kiadja Hornyánszky Viktor könyvkiadóhivatala.
- Šebjanič, Franc.** 1979. *Die protestantische bewegung der panmonischen Slovenen*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Škafar, Ivan.** 1978. *Bibliografija prekmur-skih tiskov od 1715 do 1919*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Viri za zgodovino Prekmurja / Források a Muravidék történetéhez.** 2008. Zv. 1. Szombathely: Vas Magyei Levéltár.

